

„ALTE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU VALUL DE PIATRĂ DIN DOBROGEA ȘI ÎNSEMNĂRILE TOPARHULUI BIZANTIN“

În articolul nostru *Despre datarea valului de piatră și localizarea evenimentelor din Nota toparhului grec*¹ susțineam, printre altele, că între anii 976 și 1001, bizantinii n-au mai stăpinit nord-estul Bulgariei și sudul Dobrogei și că în acest răstimp amintitele regiuni au stat sub autoritatea țaratului lui Samuel. În același articol aduceam și unele date din care reieșea că între 976 și 1001 bizantinii au continuat să controleze jumătatea de nord a fostei provincii Scythia Minor și că limita dintre posesiunile țaratului lui Samuel și cele bizantine era marcată în Dobrogea de valul de piatră dintre Cernavoda și Constanța, construit între anii 976 și circa 992. Valul avea menirea de a servi drept pavăză împotriva eventualelor atacuri pornite din partea de nord a Dobrogei.

Ocupându-ne în continuare și de însemnările „Anonimului lui Hase” am ajuns la concluzia că orașul-reședință al „toparhului” era situat în nordul Dobrogei, poate chiar la Capidava și că „Însemnările” datează din ultimii ani ai veacului al X-lea. Din punctul nostru de vedere „Notele Anonimului” constituiau, de fapt, o dovadă a prezenței bizantine în Dobrogea de nord între anii 976 și 1001. Referindu-ne la „barbarii” care atacau ținutul condus de funcționarul bizantin noi i-am identificat cu bulgarii din vremea lui Samuel.

Concluziile noastre în legătură cu însemnările „Anonimului lui Hase” nu se potriveau cu cele la care ajunsese C. Cihodaru într-o contribuție tipărită în 1961²; drept urmare, cercetătorul ieșean a publicat un alt articol³ în care nu s-a mulțumit să repete vechile afirmații cum că evenimentele relatate de „toparh” s-ar fi consumat la mijlocul secolului al XI-lea și că „barbarii” care atacau regiunea toparhului ar fi fost pecenegii, dar, mai mult decât atât, a abordat și problema valului de piatră, susținând că acesta ar fi fost construit de bizantini. Referindu-se și la situația politică a Dobrogei, C. Cihodaru a ajuns la încheierea că bulgarii ar fi stăpinit între anii 976 și 1001 întreaga regiune dintre Dunăre și mare.

La timpul potrivit⁴ noi am subliniat că concluziile lui C. Cihodaru sînt greșite, ceea ce nu l-a împiedicat pe cercetătorul ieșean să publice un al treilea articol⁵ în care aceleași concluzii

¹ Petre Diaconu, *Despre datarea valului de piatră din Dobrogea și localizarea evenimentelor din nota toparhului grec*, în *Studii*, XV, 1962, 5, p. 1215—1233; v. și versiunea în l. germană, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 317—335.

² C. Cihodaru, *Observații critice asupra însemnărilor toparhului bizantin*, în *SCȘ Iași*, Seria istorie, XII, 2, 1961, p. 252—272.

³ Idem, *Precizări necesare în legătură cu datarea valului de piatră din Dobrogea și însemnările toparhului bizantin*, în *Studii*, XVI, 1963, 5, p. 1125—1135.

⁴ Petre Diaconu, *Din nou despre datarea valului de piatră din Dobrogea și nota toparhului grec* (partea I), în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 189—199 și (partea a II-a), în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 383—394.

⁵ C. Cihodaru, *Alte precizări în legătură cu valul de piatră din Dobrogea și cu însemnările toparhului bizantin*, în *Analele Institutului de istorie și arheologie*, II, Iași, 1965, p. 261—280. C. Cihodaru susține la p. 261, nota 1, că noi am fi trecut cu vederea darea de seamă a articolului

erau plantate pe „răstălmăcirea” afirmațiilor noastre, pe insinuări și învinuiri gratuite și, ceea ce este mai puțin obișnuit, pe o interpretare strict personală a izvoarelor literare.

Pentru ca aprecierile noastre să nu apară și ele gratuite ne grăbim să dăm câteva exemple. Ne vom opri mai întâi asupra problemei localizării Preslavului Mic, problemă transformată de C. Cihodaru în cheia de boltă a „demonstrației” că bulgarii au stăpânit între anii 976 și 1001 întreaga Dobrogea⁶.

După părerea istoricului ieșean, Preslavul Mic, localitate menționată ca existând în secolul al X-lea, se afla pe locul actualului sat Nufărul, adică pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, la 8 km în aval de Tulcea.

Noi am atras atenția că o atare localizare nu beneficiază de nici un temei arheologic — fie numai și pentru motivul că așezarea bizantină de la Nufărul nu depășește limitele unei modeste fortificații — ceea ce, evident, nu s-ar potrivi cu importanța unei localități ca Preslavul Mic⁷. După opinia lui C. Cihodaru, însă, afirmația noastră „nu corespunde realității”. D-sa a ajuns „la o astfel de constatare” după o deplasare făcută în vara anului 1965 la Nufărul, unde „a cules informații și dovezi materiale care contrazic *cu totul* (s. n.) datele furnizate de P. Diaconu⁸. Pe lângă rămășițele vechiului castel de pe malul Dunării”, istoricul ieșean a mai descoperit acolo „resturile unor ziduri care formau în jurul lui (sic) o incintă sau două pentru (sic) spațiu de zeci de hectare”; și a mai descoperit d-sa alte ziduri amplasate pe malul opus, la Ilgani de Jos, apoi un cimitir precum și ceramică din secolele IV—VI și din secolele X—XII⁹. Potrivit părerii lui C. Cihodaru, aceste date sînt suficiente pentru a defini Preslavul Mic ca fiind o fortificație mult mai importantă decît ne închipuiam noi.

Vestigiile enumerate mai sus există, într-adevăr, la Nufărul, numai că ele au fost reperate de arheologi cu renume¹⁰ cu multă vreme înainte de a le „descoperi” C. Cihodaru; în plus, acești arheologi, spre deosebire de istoricul ieșean, le-au datat cum trebuie; cele mai multe dintre resturile arheologice amintite sînt din epoca romană. Prin urmare, cînd am afirmat că așezarea bizantină de la Nufărul „nu depășește proporțiile unei obișnuite fortificații”¹¹, noi am avut în vedere numai documentele materiale din secolele X—XI. Pe deasupra, aprecierea noastră se întemeiază și pe constatarea că așezarea de la Nufărul — în ceea ce privește suprafața și grosimea nivelurilor arheologice — „nici pe departe nu se poate compara cu alte așezări din Dobrogea din aceeași vreme, cum sînt: Dinogetia-Garvăn, Noviodunum-Isaccea, Arrubium-Măcin, Troesmis-Iglîța etc.”¹².

Dacă C. Cihodaru ar fi consultat bibliografia arheologică în legătură cu Nufărul, iar pe deasupra dacă s-ar fi deplasat și la Dinogetia, Noviodunum-Isaccea etc. spre a compara situațiile arheologice, cu siguranță că n-ar fi ajuns la ciudata încheiere că: „P. Diaconu a făcut un prost serviciu arheologiei românești și a permis (sic) prin bagatelizarea unei probleme importante ca demolarea zidurilor vechi din satul Nufărul să continue”¹³.

Principalul argument pentru localizarea propusă, C. Cihodaru îl găsește în faptul că Nufărul s-a numit pînă acum vreo 40 de ani — Prislava — nume care ar reproduce pe cel al

său din *Studii*, XVI, 2, deși această dare de seamă este menționată în mod expres în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 385, nota 7.

⁶ Vezi în articolele lui C. Cihodaru care este importanța localizării Preslavului Mic în problema definirii situației politice a Dobrogei în a doua jumătate a veacului al X-lea.

⁷ Petre Diaconu, *Din nou despre datarea valului . . .*, p. 192.

⁸ C. Cihodaru, *Alte precizări . . .*, p. 264.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ E. Dejardins, în *RA*, XVIII, 1868, p. 266; Gr. Tocilescu, *ms.* 5132, 97; R. Netzhamer, *Aus Rumänien*, I, 1909, p. 187; V. Părvan, *Începuturile . . .*, 142; idem, *Nuove considerazioni . . .*, p. 126; Gr. Moisil, în *BCMI*, II, 1909, p. 87—88; P. Polonic, în *Natura*, XXIV, 7, 1935, p. 25.

¹¹ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 192.

¹² *Ibidem*.

¹³ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 264.

vechiului Preslav¹⁴. Așadar — susține d-sa — denumirea Preslavului Mic „s-a păstrat [în Prislava zilelor noastre] fără nici o întrerupere [în] tot cursul evului mediu”. Un indiciu în sensul acesta l-ar constitui împrejurarea că „după portulanele italiene numele Prislavei este menționat [sub forma Proslavizza] din (sic) misionarul catolic iezuitul Giulio Mancinelli care de la Constanța trecea pe aici spre Galați”¹⁵. Din relatarea lui Giulio Mancinelli aflăm însă că Proslavizza se afla între Pongolo (Mangalia) și Constanța și nu între Constanța și Galați (citește Iași, *n. n.*)¹⁶, ceea ce înseamnă că localitatea despre care este vorba era situată pe țărmul Mării Negre, acolo unde, de altfel, o plasează toate portulanele italiene. Ea nu are deci nici o legătură cu Preslavul Mic.

După cum se vede, C. Cihodaru în încercarea de a localiza Preslavul Mic la Nufărul, a fost obligat să prelucraze într-un chip propriu un izvor literar, iar pe deasupra, să opereze și o neașteptată rocadă geografică constând din mutarea Proslavizzei de pe țărmul mării pe malul Dunării.

Obiecției că între Pereiaslaveț din Cronica lui Nestor și Prislava zilelor noastre (Nufărul) nu este nici o legătură și că identificarea uneia cu cealaltă nu se întemeiază pe vreo dovadă, d-sa n-are ce să-i răspundă decât că „P. Diaconu se ferește de izvoarele care nu-i convin sau încearcă să minimalizeze datele lor, pentru a-și sprijini o ipoteză fantezistă”¹⁷.

Ipoieza fantezistă ar fi localizarea Preslavului Mic la Țar Crum în nord-estul Bulgariei, iar izvoarele care nu ne-ar conveni și ale căror date le-am fi minimalizat sînt: Povestii vremennich let (Cronica lui Nestor), cronica lui Cedren, opera Annei Comnena, portulanele italiene și *Geografia* lui Idrisi. Evident, C. Cihodaru nu știa că, la data cînd își redacta contribuția, izvoarele citate mai sus nu numai că nu erau minimalizate ci, dimpotrivă, erau puse în valoare — după puțința noastră — într-un articol special rezervat acestei probleme¹⁸. Și totuși, dacă d-sa ar fi folosit o metodă riguros științifică ar fi fost scutit de încheierea că „izvoarele dau destule indicații spre a se așeza acest oraș (Preslavul Mic, *n. n.*) pe cursul Dunării în aval (*s. n.*) de Cernavoda”¹⁹ și ar fi ajuns ca și noi la constatarea că — exceptînd cronica lui Cedren — în izvoarele amintite nici măcar nu este vorba despre vreun Preslav Mic, și, cu atât mai puțin despre localizarea acestuia la gurile Dunării sau altundeva în aval de Cernavoda, că Pereiaslaveț din cronica lui Nestor este nu Preslavul Mic, ci Preslavul Mare, după cum Μεγάλη Περισθλάβη din Alexeiada Annei Comnena este de asemenea Preslavul Mare²⁰.

Așadar, Cronica lui Nestor, opera Annei Comnena ca și portulanele italiene, nu pot fi de nici un folos istoricului ieșean. Pe undeva și d-sa își dă seama de aceasta de vreme ce se vede constrîns să declare că: „în afară de datele lui Idrisi indicațiile celorlalte izvoare sînt . . . destul de vagi”²¹. Că indicațiile izvoarelor citate sînt vagi nimeni nu se îndoiește dar că datele lui Idrisi ar fi cele mai sigure, aceasta este o părere strict personală.

Ce-i drept, C. Cihodaru nu este singurul istoric care s-a folosit de datele lui Idrisi spre a localiza Preslavul Mic la Nufărul sau altundeva pe Dunăre²². O atare localizare se vroia a fi întemeiată pe mențiunea din *Geografia* învățatului arab privind existența în regiunea Dunării de jos a unei localități cîntite de către unii Berisklafisa sau Barsklafsa, iar de către alții, Baras-

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Hurmuzaki*, XI. p. 116.

¹⁷ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 262.

¹⁸ Petre Diaconu, *Autour de la localisation de la Petite Preslav*, în *RÉSEE*, III, 1965, 1—2, p. 37—56. Aici este locul să atragem atenția că revista în care a apărut ultimul articol al lui C. Cihodaru deși poartă pe copertă data de 1965 a ieșit de sub tipar la începutul anului 1967.

¹⁹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 264.

²⁰ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 50—53. Asupra Preslavului Mare din opera Annei Comnena vezi și părerea lui P. Ș. Năsturel, *Peut-on localiser la Petite Preslav à Păcuilui lui Soare?*, în *RÉSEE*, III, 1965, 1—2, p. 17—36.

²¹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 263.

²² Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 45, notele 27—30.

klafisa sau Berisklafa. Istoricii în cauză, socotind că Berisklafisa ar fi numele, stilit în pronunția arabă, al Pereiaslavețului, au plasat această localitate pe malul Dunării cînd la Boasgic, cînd la Nufărul²³. Dar localizarea Berisklafisei pe Dunăre a fost provocată în istoriografia modernă de greșita traducere în limba franceză a pasajului respectiv din opera lui Idrisi²⁴. În realitate, învățatul arab situează Berisklafisa la izvoarele²⁵ unei ape, alta decît Dunărea. Idrisi face mențiunea expresă că -- spre a se ajunge la Berisklafisa -- plecîndu-se de la Silistra, se călătorea prin stepă (fi-l barriya)²⁶ și nu pe Dunăre. Precizarea lui Idrisi este confirmată și de harta care-i însoțește *Geografia*²⁷. Într-adevăr, Berisklafisa este marcată aici pe un rîu care pare a fi fost Provadia²⁸ din nord-estul Bulgariei.

Că Berisklafisa se afla în nord-estul Bulgariei mai rezultă și dintr-o altă mențiune din opera lui Idrisi. Învățul arab, referindu-se la localitățile Batarniși Burfantu, situate în apropiere de Varna, notează că ele sînt străbătute de un curs de apă care vine dinspre Barisklafisa²⁹.

Să reținem deci că Berisklafisa nu se afla pe Dunăre ci în nord-estul Bulgariei.

C. Cihodaru, ca unul care a luat cunoștință de noua traducere a *Geografiei*, se vede obligat să recunoască această realitate geografică, făcînd, în plus, și afirmația că „din *Geografia* lui Idrisi în adevăr (s. n.) se poate constata că în nord-estul Bulgariei (s. n.) a mai existat pe lîngă Preslavul Mare (Migal Isklafa) un alt Preslav (Berisklafa)”³⁰; iar în alt loc, că „alături [de Preslavul Mare din nord-estul Bulgariei] este însemnat Barsklafa”³¹. Luînd însă drept bune precizările lui Idrisi, C. Cihodaru își dă seama că ele li anulează pînă și ultima șansă de a mai putea localiza Preslavul Mic la gurile Dunării și, în consecință, în pofida afirmațiilor sale de mai sus, trece — instantaneu — la „prelucrarea” textului învățatului arab. După ce scapă de Berisklafisa din nord-estul Bulgariei expediînd-o în apreciere „că aceasta nu a jucat nici un rol istoric”³², d-sa inventează o altă Berisklafisa. În felul acesta, cititorul află, cu surprindere, că Idrisi menționează în opera sa și o a doua Berisklafisa, că această Berisklafisa este numită „din cînd în cînd și Isklifanus”, că „informațiile asupra acestui oraș (Isklifanus, n. n.) care prezintă o terminație latinizantă (!?) i-au fost furnizate lui Idrisi de un călător italian”, și cite altele³³. Mai mult decît atît, istoricul ieșean decupează din *Geografia* învățatului arab textul referitor la descrierea drumului de la Silistra la Berisklafisa (din nord-estul Bulgariei) și apoi cu

²³ *Ibidem*. Observînd că nu amintim numele Capidavei printre numele localităților care au fost identificate cu Preslavul Mic, C. Cihodaru scrie următoarele: „P. Diaconu care a lucrat atîta timp la Capidava oare nu știe că unii (s.n.) au încercat să identifice această importantă așezare întărită ... cu Preslavul Mic?”. Unii sînt Tomaschek și Zlatarski. După cum se vede, C. Cihodaru nu știe că acești istorici — referindu-se la Capidava — au numit-o Boasgic sau chiar Topalu, deoarece la data cînd își redactau lucrările, Calachioi (Capidava) ținea din punct de vedere administrativ cînd de comuna Boasgic, cînd de comuna Topalu. Iată, așadar, motivul pentru care, atunci cînd l-am citat pe Zlatarski, referindu-ne la Capidava, am folosit denumirea de Boasgic.

²⁴ B. Nedkov, *България и съседните ѝ земи през XII век според Географията на Идриси*, Sofia, 1960, p. 134.

²⁵ Cuvîntul al haud în limba arabă înseamnă izvor, bazin. C. Cihodaru traduce însă „al haud” cu „mlaștină”, ca în felul acesta să mai capete un argument în sprijinul localizării Preslavului Mic lîngă mlaștinile din Delta. Vom mai nota că istoricul ieșean transformă, în mod arbitrar, litera f din Berisklafisa în v, și aceasta pentru a căpăta forma Berisklavisa (*op. cit.*, p. 263) mai apropiată, din punct de vedere fonetic, de cea a Proslavizzei din portulanele italiene. Desigur, este un procedeu nepermis; cu atît mai nepermis cu cît însuși autorul ieșean se ridică împotriva lui atunci cînd îi mustră pe cei ce notează numele orașului Isklifanus sub forma Istlifanus (*ibidem*).

²⁶ B. Nedkov, *op. cit.*, p. 78—79.

²⁷ Konrad Miller, *Charla Rogeriana, Wellkarte der Idrisi*, Stuttgart, 1926.

²⁸ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 48.

²⁹ B. Nedkov, *op. cit.*, p. 80—81.

³⁰ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 264.

³¹ *Ibidem*, p. 263.

³² *Ibidem*, p. 264—265.

³³ *Ibidem*, p. 263.

ajutorul lui croiește un drum imaginar de la sud spre nord prin mijlocul Dobrogei, la capătul căruia, invocând din nou pe Idrisi, plasează o inexistentă Berisklafisă la Nufărul. Și, după toate acestea, C. Cihodaru conchide că „Informațiile lui Idrisi merită toată încrederea”³⁴. La drept vorbind, s-ar fi convenit să facem unele aprecieri asupra felului cum a înțeles istoricul ieșean să folosească informațiile lui Idrisi, însă ... preferăm să ne abținem. Vom nota doar că o opinie contrară celei a noastră se cerea a fi demonstrată științific și în nici un caz prin ocolirea dovezilor aduse în sprijinul localizării Preslavului Mic la Țar Crum în nord-estul Bulgariei³⁵, dovezi rezultate din analiza izvoarelor literare și din confruntarea mențiunilor lui Cedren cu realitățile arheologice de la Țar Crum.

Din cele relatate pînă aici reiese deci că Preslavul Mic nu poate fi identificat cu ruinele de la Nufărul. Prin urmare, menționarea acestei localități printr-o orașe cucerite în 1001 de trupele bizantine nu creează „o situație neplăcută pentru partizanii tezei relative (sic) la existența unei stăpîniri bizantine între anii 976 și 1001 în Dobrogea de nord”³⁶.

C. Cihodaru, trecînd sub tăcere obiecțiile aduse complicatelor sale „ipoteze” în legătură cu cronologia valului de piatră, susține acum că acesta „a început să fie construit în timpul domniei împăratului Ioan Tzimisks (între anii 971—976)” și că „lucrările au putut fi terminate atunci”. Concluzia, de data aceasta, ne este prezentată ca fiind și „sigură și logică”³⁷. Cit de „sigură” este, se vede din însăși afirmația preopinientului nostru că „în această privință nu există siguranță”³⁸. Pe deasupra, dacă s-ar ține seama că pecenegii (împotriva cărora ar fi fost ridicat valul de piatră, după cum ne asigură C. Cihodaru) n-au fost nici o dată dușmanii Imperiului în vremea lui I. Tzimisks, am vedea și cit de „logică” este.

Îndoindu-se probabil de propria-i „concluzie sigură și logică”, C. Cihodaru se grăbește să o dilueze, chiar pe aceeași pagină, în alternativa că „lucrările [de construire a valului] au putut fi terminate... în primele decenii ale veacului al XI-lea în urma măsurilor luate de Vasile al II-lea”³⁹. Pentru această din urmă datare, C. Cihodaru găsește chiar un argument arheologic și anume: existența în castelele valului de piatră a ceramicii „cu șlem roșu sau brun-cafeniu”. „Eu cred — susține el — că această ceramică... s-a mai folosit în Dobrogea prin primii ani ai secolului al XI-lea și că ea nu a dispărut subit la sfîrșitul secolului anterior”⁴⁰ cum pretind arheologii. Firește, fiecare este liber să creadă ce vrea, dar prin aceasta încă n-am căpătat dovada că concluziile arheologilor privind încadrarea cronologică a ceramicii cu șlem roșu și brun-cafeniu nu este justă. „Eu cred” nu este argument și, în consecință, nimeni nu poate fi obligat să ia drept concluzie ceea ce crede sau nu crede C. Cihodaru. În nădejdea că concluzia d-sale poate deveni și mai convingătoare, C. Cihodaru ne asigură că ea „nu se depărtează prea mult de aceea a lui I. Barnea”⁴¹. Ce-i drept, C. Cihodaru n-avea de unde să știe că I. Barnea, renunțînd la vechea sa poziție, socotește astăzi că „par... les dernières fouilles archéologiques en 1965, il est hors de doute (s.n.) que cet obstacle contre toute attaque venue du nord date de la fin du Xe siècle” (s.n.)⁴².

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Petre Diaconu, *op. cit.* p. 37—56.

³⁶ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 265.

³⁷ *Ibidem*, p. 267.

³⁸ *Ibidem*, nota 23.

³⁹ *Ibidem*, p. 267. La p. 266, nota 19, scrie: „(P.D.) aici nu mai susține ca în lucrările anterioare data de 992 și ne asigură că valul în cauză a fost construit de populația băștinașă între anii 976—992”. Învinuire, complet gratuită! Noi n-am făcut niciodată afirmația că valul a fost construit în anul 992.

⁴⁰ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 267.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Em. Condurachi, I. Barnea și P. Diaconu, *Nouvelles recherches sur le limes byzantin du Bas-Danube aux X—XIe siècles*, în *Proceeding of the XIII-th International Congress of Byzantine Studies*, 1967, p. 189.

Crezind că cu astfel de „argumente” a elucidat problema datării valului de piatră, cercetătorul ieșean încearcă mai departe să ne convingă că acesta a fost opera bizantinilor⁴³. Dar cum într-o atare situație ar rămâne de neînțeles de ce bizantinii — beneficiarii ai unei puternice flote — au lăsat la nord de val două porturi atât de însemnate ca Tomis (Constanța) și Axio-polis (vechiul Cernavoda), istoricul ieșean trece la înlăturarea inconvenientului prin avansarea — pur și simplu — a două inexactități: una istorică iar cealaltă geografică. După părerea d-sale, Constanța „în acea vreme” nu avea „o prea mare însemnătate”. Desigur, este o opinie! Scuzabilă chiar, în măsura în care C. Cihodaru încă nu a aflat că printre cele patru localități din Dobrogea secolului al X-lea care au atras atenția lui Constantin Porphyrogenetul se află și Constanța, nemăivorbind de cercetările arheologice care au reliefat importanța acestei așezări în secolele X și XI. A doua inexactitate privește vechiul Cernavoda (Axio-polis), care — după cum ne asigură C. Cihodaru — nu s-ar găsi la nord de val⁴⁴; iar această afirmație este făcută, invocându-se „cercetările arheologice mai vechi”, în pofida faptului că toți arheologii „mai vechi” sau „mai noi” au susținut că cetatea Axio-polis (din dreptul insulei Hinog) se află la nord de val. De altfel, așa se prezintă situația în teren și așa este consemnată chiar de arheologul pe care-l citează C. Cihodaru⁴⁵.

Un argument în sprijinul tezei că bizantinii au zidit valul de piatră este scos din nejustificata comparare a acestuia cu cele două valuri de pământ din Dobrogea, valuri despre care — subliniază C. Cihodaru — „cei mai mulți din istoricii noștri au afirmat că sînt construite de romani”⁴⁶. În continuare, autorul ne învinovățește că n-am fi ținut seama de faptul că valurile de pământ dintre Cernavoda și Constanța ar fi fost construite de romani și că dacă am fi ținut seama de această realitate am fi înțeles și noi rațiunea ridicării de către bizantini a valului de piatră. De la acest reproș D. Cihodaru trece la insinuarea că „[P. Diaconu] nu este sigur că valul mare de pământ a fost construit de romani”⁴⁷. Este posibil ca C. Cihodaru să nu fi știut că valul mare de pământ nu este roman (acesta datează din secolele IX—X)⁴⁸, dar este imposibil ca d-sa să nu fi știut că astăzi nici un *istoric român* (sau străin) nu mai consideră că valul mic de pământ a fost construit de romani și — cel mult — împotriva acestora. Iată, așadar, numai o parte a motivelor pentru care noi am trecut cu vederea „foarte ușor peste existența celor... două valuri, de pământ” din Dobrogea⁴⁹.

Descoperind în bizantini pe constructorii valului⁵⁰, autorului ieșean îi mai rămânea să găsească și pe dușmanii împotriva cărora a fost ridicat acest obstacol. Ei ar fi fost pecenegii — aceiași pecenegi care ocupau, susține d-sa, Cimpia Dunării încă de pe la mijlocul secolului al X-lea și care puteau năvăli oricînd în Dobrogea, profitînd de existența mlaștinilor din Bălțile

⁴³ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 268.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 359.

⁴⁶ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 266.

⁴⁷ *Ibidem*, nota 19.

⁴⁸ Săpăturile în valul mare de pământ au fost efectuate de către I. Barnea și noi în anul 1965. Vom sublinia totodată că C. Cihodaru trece cu vederea numele istoricilor care au considerat că valul mare de pământ nu a fost construit de romani.

⁴⁹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 266.

⁵⁰ O dovadă al caracterului bizantin al valului de piatră ar fi după opinia lui C. Cihodaru (*op. cit.*, p. 267, nota 1), faptul că bulgarii nu construiau valuri, în timp ce bizantinii au „construit destule valuri”; afirmația lui C. Cihodaru, privind desigur valorile lungi, desfășurate și nicicum circumvalațiile este întărită cu două trimiteri — una la Leon Diaconul și alta la istoricul iugoslav G. Ostrogorski. Dar nici la unul și nici la celălalt nu este vorba de valuri construite de bizantini. Leon Diaconul, la locul indicat de C. Cihodaru, se referă la un zid de celate, iar G. Ostrogorski, la pagina citată de istoricul ieșean, se referă la valul de lângă Develtos, despre care toți istoricii sînt de acord că a fost ridicat nu de bizantini ci de bulgari. În izvoarele bizantine din secolele VII—XII nu există, după știința noastră, vreo mențiune despre construirea de valuri de către bizantini. Singurele mențiuni în privința acestea le fac izvoarele nebizantine, cum ar fi, spre exemplu *Vedeniile lui Isaia* și însemnările lui Al-Masudi (vezi D. Krindjalov, în *Bașoeme*

Ialomiței și Brăilei precum și de cele din Delta⁵¹. Dar dacă dușmanii erau pecenegii din Cimpia Dunării, la ce mai folosea valul de piatră din Dobrogea când aceștia puteau ajunge în Imperiu, traversând Dunărea prin orice vad existent între Cernavoda și Porțile de Fier⁵². Și iată cum, dintr-o dată, iese la iveală inutilitatea pentru bizantini de a construi un val de piatră în Dobrogea și încă împotriva cui? Împotriva pecenegilor care n-au fost inamicii Bizanțului nici între 971 și 976 și nici în primele două decade ale secolului al XI-lea, perioade de timp în care s-ar data, chipurile, valul de piatră.

Ocupându-se în articolul său precedent de informațiile din Nota Anonimului lui Hase, C. Cihodaru a respins dintre început opinia noastră că „barbarii”⁵³ care tulburau regiunea toparhului erau bulgari — de la sfârșitul secolului al X-lea și aceasta pentru că „este exclus ca un asemenea război în care se distrugeau zeci și sute de așezări omenești să nu fi reținut atenția scriitorilor bizantini într-o vreme în care izvoarele bizantine înregistrează toate expedițiile întreprinse pe o rază mai întinsă de oștile lui Samuel”⁵⁴. Obiecției noastre că nu se poate pretinde izvoarelor bizantine să înregistreze toate „expedițiile” lui Samuel de vreme ce ele nu înregistrează nici măcar toate „expedițiile” lui Vasile al II-lea⁵⁵, C. Cihodaru n-are ce să-i răspundă decât

в Добруджа и Бесарабия... , Sofia, 1942—1943, p. 77—87), și ele se referă la valorile construite de bulgari. Dacă este vorba de circumvalații, apoi trebuie să recunoaștem că știrile bizantine se referă mai degrabă la construirea acestora de către bulgari decât de către bizantini (Theophanes, 1883, p. 490—491; Simeon Magister, 1838, p. 612; Cedren, II, p. 457).

⁵¹ O pătrundere în Dobrogea prin „mlaștinile din Delta” este absolut inoperabilă.

⁵² C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 266, nota 17, scrie că: „P. Diaconu neagă existența pecenegilor în regiunea din nordul gurilor Dunării și din Cimpia Munteană în a doua jumătate a secolului al X-lea”, iar ceva mai departe notează observația noastră cum că în aceeași vreme în Dobrogea existau pecenegi, ca să termine apoi cu reproșul că „Aatorul (P.D., n.n.) evită să arate de unde îl aduceau bizantinii pe pecenegii în Dobrogea... dacă ei nu existau în nordul Dunării în a doua jumătate a secolului al X-lea”. Mai întâi, o precizare! Noi nu am negat niciodată prezența pecenegilor în a doua jumătate a secolului al X-lea în regiunile imediat de la nord de gurile Dunării. Dimpotrivă, în articolul nostru *Despre pecenegi la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în *Studii*, 18, 1965, 5, p. 1117—1129, am adus toate dovezile posibile pentru localizarea Atelkuzu-lui tocmai în această zonă. Dacă așa se prezintă situația înseamnă că pecenegii din Dobrogea au putut veni dinspre Atelkuzu. Cit privește obiecția lui C. Cihodaru (*op. cit.*, p. 265, nota 16) cum că în Dobrogea dinainte de 1048 nu puteau locui și pecenegi, ea este anulată de însăși cercetătorul ieșean la p. 273 a contribuției sale, unde recunoaște că în orașele de la Dunăre „veneau și pecenegi înainte de 1048, căci neamurile se amestecau acolo”.

⁵³ În pofida repetatelor noastre afirmații că „barbarii” sînt oamenii conducătorilor locali din nord-estul Bulgariei, C. Cihodaru ține cu tot dinadinsul să-l convingă pe cititor că noi am vedea în acești barbari pe ostașii lui Samuel. Ca atare, d-sa scrie la p. 269: „P. Diaconu spune lămurit că forțele acestor conducători locali *participă* (subl. lui C. Cihodaru) la ofensiva bulgară din anul 995”. Supunînd „la o mică analiză” fraza pe care ne-o atribuie, istoricul ieșean conchide: „*participă* (subl. lui C. Cihodaru) înseamnă că aceste forțe iau parte la ofensiva cu alte forțe”. Întrebîndu-se „care sînt aceste forțe?”, răspunde tot d-sa că ele sînt oștile lui Samuel. Și iată cum ar reieși că noi, referindu-ne la ofensiva din 995 în Dobrogea, o punem pe seama trupelor lui Samuel. Este inutil să mai adăugăm că demonstrația lui C. Cihodaru nu are nici o valoare de vreme ce fraza pe care ne-o atribuie și pe care d-sa o subliniază atât de hotărît, este inventată. *Ea nu ne aparține*.

Mărturisind că are o deosebită preferință pentru calcule (*op. cit.*, p. 269), d-sa trece la evaluarea numărului apărătorilor valului. Ei ar fi fost circa 3 000 de inși. Adăugînd la aceștia și trupele de rezervă, C. Cihodaru obține „o putere uriașă” căreia, susține d-sa, forțele toparhului nu puteau să-i facă față. Iată așadar un alt motiv pentru care „barbarii” din *note* nu pot fi bulgarii de la sfârșitul secolului al X-lea, ci pecenegii de la mijlocul secolului al XI-lea. Supunînd însă la „o mică analiză gîndirea subtilă” a cercetătorului ieșean, ar trebui să admitem că forțele „toparhului”, neputînd rezista celor cîteva mii de bulgari de la sfârșitul secolului al X-lea, au rezistat în schimb celor 800 de mii de pecenegi de la mijlocul veacului următor.

⁵⁴ C. Cihodaru, *Precizări*..., p. 1132.

⁵⁵ Petre Diaconu, *Din nou despre valul*..., partea a II-a, p. 386.

că-și menține vechea afirmație⁵⁶. Ce-i drept, această afirmație este însoțită acum și de aprecierea că dacă evenimentele relatate de toparh s-ar fi consumat la sfârșitul secolului al X-lea ele ar fi trebuit să fie marcate în teren de distrugeri materiale și că „asemenea distrugeri... ar fi trebuit să fie constatate și arheologic, ceea ce nu se întâmplă” (sic)⁵⁷. De fapt, „asemenea distrugeri”, datele la sfârșitul secolului al X-lea, au fost constatate de arheologi⁵⁸, însă, după cum se vede, ele au scăpat atenției lui C. Cihodaru.

Prin urmare, istoricul ieșean respinge fără nici un temei datarea *notelor* Anonimului lui Hase la sfârșitul secolului al X-lea ca tot fără nici un temei să le dateze la mijlocul veacului următor. În felul acesta, „barbarii” care atacau ținutul toparhului (situat în Dobrogea) au devenit dintr-o dată pecenegii lui Tyrach și Kegen⁵⁹.

Plecând de la mențiunea din „Însemnări” conform căreia „barbarii au meditat cu răutate... să facă ținutul lor (s.n.) pradă mișilor” noi am subliniat că, „nu poate fi vorba de pecenegii lui Tyrach câtă vreme nu există siguranță că ei au avut vreo dată ținutul lor în Dobrogea, după cum nu poate fi vorba nici despre pecenegii lui Kegen, câtă vreme nu avem vreo dovadă potrivit căreia aceștia ar fi tulburat atunci, în toamna anului 1050, stăpânirea bizantină din Dobrogea”⁶⁰. C. Cihodaru după ce parafrazează inexact fraza noastră⁶¹, eludând apoi expresiile „în toamna anului 1050” și „din Dobrogea” cu vădita intenție de a-i da un alt înțeles, operează, după cronică lui Cedren, o largă prezentare a tuturor luptelor bizantino-pecenege din Peninsula Balcanică⁶². La capătul acestei lungi povestiri pe cât de obitoare, pe atât de inutilă, iar pe deasupra, colorată și de unele inexactități⁶³, istoricul ieșean ajunge la concluzia că la mijlocul veacului al XI-lea pecenegii lui Tyrach și Kegen aveau ținutul lor în Dobrogea de nord și că această regiune s-ar fi numit „O sută de movile”. O asemenea localizare se vrea a fi sprijinită pe spusele Annei Comnena cum că lacul Ozolamna s-ar fi aflat lângă „O sută de movile”; și cum Ozolamna trebuie să fi fost lacul Razelm sau Balta Ialomiței, „O sută de movile” nu puteau fi decât „înălțimile împădurite din nordul Dobrogei”, susține C. Cihodaru.

Lăsând la o parte faptul că Ozolamna cu greu poate fi identificată cu lacul Razelm, fie numai și pentru motivul că acesta, după toate probabilitățile, era în secolul al XI-lea încă un golf larg deschis spre mare, vom repropoza cercetătorului ieșean că nu citează și părerea savanților care plasează cele „O sută de movile” în nord-estul Bulgariei, imediat la nord de munții Balcani⁶⁴.

În realitate, „O sută de movile” se aflau aici și nu în Dobrogea. Această localizare este impusă de interpretarea următorului pasaj din cronică lui Cedren: „Însă, imediat ce s-a înserat, fără ca cineva să bănuiască ei [pecenegii lui Kegen] au părăsit tabăra [de lângă Constantinopol] și așternându-se la drum noaptea întregă, în a treia zi trecând Haemul se uniră cu gloata pece-

⁵⁶ C. Cihodaru, *Alte precizări*..., p. 269.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Vezi Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 300, nota 43; cf. *idem*, *Quelques problèmes relatifs à la forteresse byzantine de Păciiul lui Soare à la lumière des dernières fouilles archéologiques*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 369.

⁵⁹ C. Cihodaru, *Precizări*..., p. 1124.

⁶⁰ Petre Diaconu, *Din nou despre valul*..., partea a II-a, p. 388.

⁶¹ C. Cihodaru, *Alte precizări*..., p. 271.

⁶² *Ibidem*, p. 271–275.

⁶³ Spre edificare vom cita numai câteva exemple: numărul pecenegilor care au trecut Dunărea în 1048 ar fi de 80 000 (p. 271) deși cifra dată de Cedren este de 800 000. La p. 272, numele lui Selte este citat greșit, când Seltze când Seltzes. C. Cihodaru ne asigură că pecenegii au atacat Filipopol, deși aceasta nu rezultă din opera lui Cedren. La p. 273 susține că lupta de la Diakene a avut loc „în vara sau în toamna anului 1049”, deși la p. 297 exclude orice posibilitate pentru această dată. La p. 273 susține că Tyrach a fugit la pecenegi „în timpul” luptei de la Diakene, cu toate că din Cedren aflăm că fuga a avut loc înainte de începerea bătăliei.

⁶⁴ Spre exemplu, C. Jirecek, *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer*, Wien, 1887, p. 78–86; V. N. Zlatarski, *История на българската държава през средните векове*, II, Sofia, 1934, p. 96.

negilor”⁶⁵. „Masa pecenegilor” se afla în regiunea «O sută de movile». Aceasta o știm și noi și C. Cihodaru dintr-un alt pasaj al cronicii lui Cedren. Evident, dacă pecenegilor lui Kegen le-au fost necesare numai trei zile spre a face drumul de la Constantinopol pînă în regiunea unde era grosul pecenegilor („O sută de movile”) înseamnă că această regiune nu putea fi decît zona care se situează în nord-estul Bulgariei de azi⁶⁶. De altfel, dacă „O sută de movile” s-ar fi aflat în nordul Dobrogei, pecenegilor le-ar fi trebuit cel puțin 6—7 zile ca să ajungă acolo.

Din cele spuse pînă aici reiese limpede că pecenegii lui Tyrach nu aveau la mijlocul secolului al XI-lea „știnutul lor” în Dobrogea și că din acest punct de vedere „barbarii” din „nota toparhului” nu pot fi identificați cu ei. Numindu-i pe pecenegii lui Tyrach i-am omis intenționat pe cei al lui Kegen, deoarece aceștia, judecînd după cronologia lui C. Cihodaru⁶⁷, se aflau încă lîngă Constantinopol în vremea în care „barbarii” tulburau regiunea toparhului.

Pentru a impune datarea notelor Anonimului lui Hase la mijlocul veacului al XI-lea C. Cihodaru a apelat și la dovezile de natură arheologică. În consecință, distrugerile de la Capidava și Dinogetia au fost puse în legătură cu tulburările provocate de „barbarii” din nota toparhului. Atrăgîndu-i-se atenția că devastările din așezările mai sus-amintite s-au consumat nu în anii 1050—1051 (ani în care s-ar fi produs, după opinia lui C. Cihodaru, atacurile barbare), ci ceva mai tîrziu, adică în 1056 și, respectiv, 1065 și că din acest punct de vedere racordarea tulburărilor relatate de toparh cu devastările de la Capidava și Dinogetia nu are nici o valoare⁶⁸, C. Cihodaru se vede nevoit să recunoască valabilitatea obiecției noastre, gratulîndu-ne, în schimb, cu un sever reproș pentru a nu fi înțeles că distrugerile de la Capidava și Dinogetia, fie ele și dintr-o epocă mai tîrzie, au fost provocate, totuși, de pecenegi⁶⁹. Dar acest fapt nu-l neagă nimeni; mai mult decît atît, devastările despre care este vorba au fost puse de către arheologi⁷⁰ pe seama pecenegilor, cu multă vreme înainte de a se ocupa cercetătorul ieșean de istoria Dobrogei.

În fond, problema se pune astfel: distrugerile de la Capidava sau Dinogetia au fost sau nu provocate de „barbarii” din nota toparhului? Firește că nu, de vreme ce însăși C. Cihodaru ne asigură că tulburările acestor „barbari” s-au consumat în anii 1050—1051. Atunci ce rost mai are aducerea drept dovadă pentru presupusele tulburări „barbare” din anii 1050—1051, devastarea Capidavei din anul 1056 și cea a Dinogetiei din 1064? Unul singur! Dovedirea cu orice preț că P. Diaconu minimalizează rolul și amploarea răscoalelor pecenege, fie din „rea credință”, fie că „n-a văzut opera [lui Cedren]”⁷¹.

Atribuindu-și singur „o oarecare stîngăcie în mînuirea datelor arheologice”⁷² nici nu se putea ca C. Cihodaru să ajungă la o încheiere mai elegantă.

Un argument bizar pentru datarea însemnărilor la mijlocul secolului al XI-lea ar fi, după opinia lui C. Cihodaru, existența unui pact între „orașele de la Dunăre (citește — oamenii toparhului, *n.n.*) și „barbari”. Obiecției noastre că așa ceva nu este consemnat nicăieri în însemnările funcționarului bizantin, d-sa li opune următorul pasaj: *ἀνθρωποὶ τε, ἡδικηκότες*

⁶⁵ Cedren, *Hist. Comp.*, II, p. 596.

⁶⁶ În cazul acesta nu vedem nici un inconvenient în identificarea Ozolimnei cu Balta Ialomiței, deși o atare identificare nu este demonstrată.

⁶⁷ După opinia lui C. Cihodaru, „barbarii” au tulburat regiunea toparhului, cu puțin înainte de a se da lupta de la Diakene (vara lui 1049). Prin urmare, nu mai poate fi vorba de pecenegii lui Kegen, deoarece la data aceea ei erau deja cantonați lîngă Constantinopol.

⁶⁸ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 390—391.

⁶⁹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 275.

⁷⁰ I. Barnea, *Elemente de cultură materială . . .*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 217; Petre Diaconu, în monografia *Capidava*, I, 1958, p. 238; o bibliografie mai completă vezi la Petre Diaconu, *Din nou despre valul . . .*, II, p. 290—391, în special notele 44, 45 și 46.

⁷¹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 271.

⁷² *Ibidem*.

μηδὲν προβληθέντες ἐπ'ομωσία, χειρῶν ἔργον καὶ ξίφους ἐγένοντο" ⁷³. Mărturisind că „nu cunoaște la perfecție limba greacă" ⁷⁴ (ceea ce nu-l absolvă însă de greșita corectare a textului chiar în erată), C. Cihodaru se ferește să ne ofere propria-i traducere. Drept urmare, apelează la tălmăcirea în limba latină a editorului B. Hase, reproducând următorul pasaj: „incolae innocentes, *pactis iuratis* (subl. lui C. Cihodaru) traditi manibus obruncabantur gladiisque hostilibus" ⁷⁵, ca apoi să noteze că „e vorba prin urmare în acest pasaj de oameni fără nici o vină, care erau uciși deși se incredeau în *jurămintele* (subl. lui C. Cihodaru) făcute de „barbari" ⁷⁶. După ce își asumă și libertatea să rupă din contextul altor faze ale însemnărilor expresiile „πόλεις ὑπηκόους" ⁷⁷ și „ἀμετρία κατὰ τῶν ὑπηκόων ξυνέστηκε" ⁷⁸, ca să le folosească, printr-o traducere forțat greșită, în demonstrarea unor imaginare „angajamente" luate de „barbari" față de „orașele de la Dunăre", ajunge la concluzia că „a lua asemenea angajamente și a le întări cu jurămintele înseamnă a încheia *pacte*" (subl. lui C. Cihodaru) ⁷⁹. Să vedem însă ce ne spune traducerea corectă a textului grecesc? „Iar oameni întru nimic vinovați, aruncați împotriva jurămintului au devenit pradă mliniilor [dușmane] și a paloșului". Prin urmare nicăieri nu este vorba despre existența unor angajamente sau a vreunui pact. Din textul respectiv nu reiese limpede nici măcar că jurămintele ar fi fost făcute de barbari. În consecință, se impune întrebarea: de unde a scos C. Cihodaru *pactul* dintre „barbari" și „orașele de la Dunăre"? Nu încape îndoială că d-sa a fost indus în eroare de cuvântul *pactis* intercalat din neatenție în traducerea latinească a lui Hase. Ce concluzie se poate trage de aici? Una singură! C. Cihodaru nu a consultat originalul grecesc ⁸⁰. De altfel, dacă l-ar fi consultat ar fi constatat că între supușii toparhului și barbari nu numai că nu au fost încheiate asemenea pacte, dar că *toparhul însuși se plîngea de inexistența lor și chiar a oricăror legături*. Astfel, funcționarul bizantin,

⁷³ Leon Diaconul, p. 501, 17—19.

⁷⁴ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 269.

⁷⁵ Leon Diaconu, p. 502.

⁷⁶ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 269.

⁷⁷ Leon Diaconul, p. 501, r. 7.

⁷⁸ *Ibidem*, r. 6—7.

⁷⁹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 269.

⁸⁰ Că C. Cihodaru nu a consultat originalul grecesc rezultă și din următorul exemplu:

În articolele noastre noi am subliniat un pasaj în care toparhul vorbește de asemănarea dintre obiceiurile supușilor săi și acelea ale supușilor „stăpînitorului de la nord de Dunăre". După părerea lui C. Cihodaru (*op. cit.*, p. 270), în acel pasaj toparhul ar compara obiceiurile supușilor săi cu obiceiurile stăpînitorului de la nord de Dunăre și nicidecum cu cele ale supușilor acestuia. Pentru a deveni și convingător, d-sa recurge la sublinierea cuvintelor *ab illius* din traducerea în limba latină a pasajului respectiv ca apoi să ne învinovătească de faptul că noi n-am reproduș „întreaga frază în limba greacă, ci numai un fragment din ea — convenabil" pentru noi și că lucrînd în felul acesta n-am observat „că în text este vorba de un plural poetic". Pentru a se vedea că nu e vorba de nici un plural poetic, ci de unul cit se poate de corect din punct de vedere gramatical, vom reproduce tot pasajul incriminat: „fie pentru că sînt vecini cu cel ce stăpînește la nord de Istru, împreună cu faptul că e puternic, cu multă armată și se mîndrește cu puterea sa de luptă și nedesebindu-se în obiceiurile lor de ale celor de acolo au hotărît să facă un tratat cu aceia și să se supui lor și toți au decretat ca eu să aduc la îndeplinirea aceasta în interesul tuturor" εἶτε ὄμοροι ὄντες πρὸς τὸν κατὰ τὰ βόρεια τοῦ Ἰστρου βασιλεῦοντα, μετὰ τοῦ στρατῶ ἰσχύειν πολλῶ καὶ δυνάμει μάχης ἐπαίρεσθαι, ἤθεσί τε τοῖς ἐκεῖ τὰ παρὰ σφῶν αὐτῶν οὐκ ἀποδιαφέροντες, ἐκείνων καὶ στείσασθαι καὶ παραδώσειν σφᾶς ξυνέθεντο, καμὲ τὰ τοιαῦτα πράξειν κοινῇ πάντες ἐπέψηφίσαντο (Leon Diaconul, p. 503—504). Așadar, nici vorbă în acest pasaj despre o comparare a obiceiurilor supușilor toparhului cu cele ale stăpînitorului de la nord de Dunăre. În alt loc al lucrării d-sale (*Precizări* . . . , p. 1130), C. Cihodaru ne învinovățește că n-am consultat „ediția originală a lui Ch. B. Hase" ⁷⁷ și că ne-am folosit de textul tradus de A. Cazacu. Dovada o găsește în faptul că noi îl cităm pe editorul francez sub forma B. Hase (așa cum îl citează A. Cazacu) și nu Ch. B. Hase. Precizarea noastră că forma B. Hase se întîlnește frecvent și la alți istorici ca Vasilevski, Bănescu, Gy. Moravcsik (Petre Diaconu, *Din nou despre valul* . . . , partea a II-a, p. 391 și 47), îl determină pe cercetătorul ieșean să afirme că „... și ceilalți (Vasilevski,

referindu-se la momentul începerii ostilităților, notează numai cu câteva rânduri mai jos de pasajul reprodus de C. Cihodaru, că „de atunci a fost război între noi și barbari fără declarație prealabilă, întrucât încă nu aveau legături cu noi (cu toate că de nenumărate ori am trimis crainici pentru a încheia un tratat) (s.n.): (Τὸ δὲ ἀπὸ τούτου, πόλεμος ἡμῖν ἀκρυκτῆ καὶ βαρβάρους ἐγένετο, ἐν ᾧ οὔτε ἐπεμύνησον ἔτι παρ' ἡμῖν (εἰ καὶ μυριάκις περὶ σπονδῶν ἐκερούεον), οὔτε ἀμαχητὶ πρὸς ἀλλήλους ἤμεν) ⁸¹.

Așadar, între „barbari” și toparh nu exista nici un tratat (σπονδαί).

Este regretabil că C. Cihodaru, ocupându-se de „Insemnările toparhului bizantin” nu le-a citit cu atenție dar și mai regretabil este că de la un moment dat începe să pună pe seama cronicarilor bizantini afirmații pe care aceștia nu le-au făcut niciodată. Dacă ar fi să-l credem ar însemna să admitem și noi ca și d-sa că Anna Comnena vorbește de un sfat ținut de împăratul Alexie Comnenul la Silistra „*înainte* (s.n.) de atac” ⁸², că Leon Diaconul vorbește de un val de piatră construit în a doua jumătate a secolului al X-lea în Creta ⁸³ și că „Constantin Porphyrogenetul vorbește despre existența unor sălașuri ale tribului peceneg Giazichopon situate la o distanță de o jumătate zi depărtare de Silistra” (s.n.) ⁸⁴. Este inutil să mai adăugăm că folosind Bănescu, Gy. Moravcsik, n. n.) care îl citează pe Hase în felul acesta (adică B. Hase și nu Ch. B. Hase, n. n.) nu au avut opera editată de Ch. B. Hase în față și au citat din memorie sau după alții” (s. n.) (C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 276). Nici nu se putea ca C. Cihodaru să aducă un omagiu mai mare unora dintre cei mai vestiți bizantinologi. Căutând să-și ascundă propriile inconsecvențe care l-au obligat să-l citeze pe bizantinologul francez cînd Ch. B. Hase (cînd Ch. Hase (*Observații critice* . . . , p. 266, și *Alte precizări* . . . , p. 276), C. Cihodaru recurge la o aspră lecție despre felul în care trebuie „a se cita numele istoricilor mari”. Luîndu-l de exemplu pe Leon Diaconul, d-sa scrie : „Totuși nu l-am spus (sic) niciodată simplu Diaconul de teamă să nu fie confundat . . . cu însăși P. Diaconu — criticul nostru”, iar ceva mai departe adaugă : „Cum i-ar fi plăcut oare d-sale dacă eu (C. Cihodaru, n. n.) aș fi afirmat că migăloasele cercetări asupra valului de piatră din Dobrogea ar fi fost făcute de un istoric cu numele de L. Diaconul” (C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 276). Așadar, dincolo de deriziunea al cărui obiect a devenit numele nostru, cititorul trebuie să înțeleagă că nu este drept ca numele istoricului bizantin Leon Diaconul să fie citat vreodată „simplu Diaconul” sau „L. Diaconul”. Firește, nu putem să nu fim de acord cu această punere la punct, cu precizarea însă că o eventuală abatere nu-i este permisă nici chiar lui C. Cihodaru. De aceea, este cit se poate de regretabil că cercetătorul ieșean, în pofida doctelor sale recomandări, își îngăduie chiar în același articol (*op. cit.*, p. 267 n. 21), să-l citeze pe Leon Diaconul sub forma L. Diaconu (deci, nici măcar L. Diaconul sau „simplu Diaconul”). Dacă am mai adăuga și faptul că C. Cihodaru îl citează pe istoricul bulgar Nedkov, o dată V. Nedkov (*op. cit.*, p. 262), iar altă dată Boris Nedkov (*op. cit.*, p. 263) iar pe St. Mihailov îl transformă în St. Mihailovici — vom înțelege și dreptul d-sale de a da sfaturi despre felul cum trebuie citate numele istoricilor mari sau mici.

⁸¹ Leon Diaconul, p. 501, r. 28—30. În *note* se spune la un moment dat că „barbarii” altă dată au doblîndit cele mai mari izblni și orașe și popoare li s-au apropiat de bună voie. . . .” (Leon Diaconul, p. 501). Ca toparhul să facă astfel de aprecieri trebuiau să treacă cel puțin 15—20 de ani de la venirea pecenegilor în sudul Dunării. Dacă așa se prezintă situația, notam noi (P. Diaconu, *Din nou despre valul* . . . , partea a II-a, p. 388) „nu mai poate fi vorba de pecenegii lui Tyrach și Kegeu, deoarece de la venirea lor în Peninsula Balcanică și plină în anul 1050 (cînd s-ar data notele, după opinia lui C. Cihodaru), nu se încheiaseră nici patru ani”. Acum, istoricul ieșean ne asigură că „toparhul li cunoștea pe pecenegi din perioada cînd aveau sălașurile în stepele nord-pontice și că în însemnări, în cazul dat, e vorba de popoare și orașe din regiunile situate în nordul Dunării și Mării Negre” (*Alte precizări* . . . , p. 267), scăpîndu-i din vedere că încă acum clișva ani (*Observații critice* . . . , p. 263), pentru a localiza în Dobrogea evenimentele relatate de toparh, d-sa se întemeia tocmai pe lipsa orașelor în „nordul Dunării și al Mării Negre”. Astăzi, pentru a ne convinge de existența unor orașe la „nordul Dunării”, C. Cihodaru ne trimite la o altă lucrare a d-sale (*Considerații în legătură cu populația Moldovei în perioada premergătoare invaziei tătarilor*, în *SCȘ Iași <istorie>*, XIV, 2, 1963, p. 216) unde la p. respectivă bineînțeles că nu este vorba despre așa ceva. Mai mult decît atât, în această lucrare, referindu-se la săpăturile de la Dridu, Bucov, Șendrcni, Dănești și Erbiceni, C. Cihodaru recunoaște, în mod indirect, inexistența orașelor în spațiul nord-dunărean.

⁸² C. Cihodaru, *Alte precizări* . . . , p. 262, nota 4.

⁸³ *Ibidem*, p. 267, nota 21.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 266. Vezi de asemenea și paginile unde dovedim cum sînt „prelucrate” informațiile lui Idrisi.

o astfel de metodă se poate, într-adevăr, demonstra că „nici unul din argumentele lui P. Diaconu... nu are valoare”. Constantin Porphyrogenetul vorbește despre tribul Giazichopon, numai că, împăratul-cronicar îl situează la o depărtare de o jumătate de zi nu de Silistra, ci de Bulgaria. Dar aceasta este cu totul altceva. Cititorul, pe bună dreptate, se poate întreba de ce a procedat astfel C. Cihodaru? Răspunsul este simplu. Reproducând cu exactitate textul lui Constantin Porphyrogenetul, ar însemna să admitem că tribul Giazichopon se afla în Moldova; prelucrându-l un pic, același trib se mută în Muntenia. Și în felul acesta se aduce dovada zdrobitoare că P. Diaconu nu are dreptate când susține că pe vremea lui Constantin Porphyrogenetul și în a doua jumătate a secolului al X-lea pecenegii nu ocupau Muntenia⁶⁵.

În primul său articol C. Cihodaru susținuse că „în comentariile editorului francez nu există măcar o simplă aluzie (s.n.) pe care să se poată întemeia datarea însemnărilor toparhului la sfârșitul secolului al X-lea”⁶⁶; dându-și seama că această afirmație constituia dovada sigură că d-sa nu consultase cum trebuie nici măcar comentariile lui Hase, astăzi își reformulează fraza, asigurându-ne că d-sa ar fi afirmat atunci că „în comentariul editorului francez (B. Hase, n.n.), nu mai există nici o indicație din care să rezulte că după criteriile paleografice, însemnările toparhului ar putea fi datate numai de pe la (s.n.) sfârșitul secolului al X-lea”⁶⁷. Evident, avem de-a face cu o încercare de inducere în eroare a cititorului. În continuare, C. Cihodaru se lansează într-o suită de considerații în legătură cu posibilitatea de datare a textelor vechi după criteriile paleografice, considerații al căror unic scop este de a dovedi că celebrul paleograf B. Hase este tributar unui *parti pris*; căci ce altceva poate însemna afirmația că datarea notelor de către Hase, după criteriile paleografice, a fost întărită și de convingerea pe care și-o făcuse autorul (B. Hase, n.n.), că evenimentele descrise s-ar fi petrecut în Crimeea pe la sfârșitul secolului al X-lea în timpul cneazului kievian Vladimir⁶⁸. Desigur, C. Cihodaru a făcut tot ceea ce omește este posibil pentru a ne arăta că e „ferm convins că după criteriile paleografice cercetate de Ch. Hase, însemnările pot fi datate puțin ceva mai târziu” (subl. C. Cihodaru) decât sfârșitul secolului al X-lea, nu cu mult dar totuși ceva mai târziu”⁶⁹; și, acest „puțin ceva mai târziu” este, după opinia lui C. Cihodaru, nici mai mult nici mai puțin, exact mijlocul veacului al XI-lea, mai precis, decembrie 1049 sau ianuarie 1050.

Fixarea datei când toparhul se afla la Nipru în limitele celor două luni a fost făcută pe baza „calculului sale astronomice”. Cei care au urmărit articolele lui C. Cihodaru își amintesc însă cum mai înainte d-sa ne asigură, tot pe baza *calculului astronomice*, că toparhul se găsea pe malurile Niprului în decembrie 1050—ianuarie 1051.

Noua datare a fost operată, susține d-sa, pentru a se înlătura „unele neajunsuri” rezultate din „obiecțiile lui P. Diaconu”⁷⁰. Dar chiar și așa, C. Cihodaru tot nu poate evita neajunsurile de care se ferește. La capătul unor complicate socoteli calendaristice, d-sa ne asigură că funcționarului bizantin i-au trebuit 3—4 luni⁷¹ (citește 5—6 luni, deoarece este vorba de răstimpul dintre august și decembrie—ianuarie, n.n.) pentru a străbate distanța de la Dunăre la Kiev. Când ne gândim însă că cei 20 000 de pecenegi ai lui Kegen (în numărul cărora intrau copii, femei și bătrâni) au făcut drumul de circa 200 km, în linie dreaptă, de la Constantinopol la munții Haemus numai în trei zile, cum o să mai credem că toparhului i-au fost necesare 5—6 luni ca să parcurgă cei 700—800 km distanță în linie dreaptă până la Kiev, și aceasta în condițiile unei călătorii grabnice al cărui țel, era obținerea urgentă de ajutor? Pe de-asupra,

⁶⁵ Vezi punctul nostru de vedere în articolul *Despre pecenegii la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în *Studii*, 5, 1965, p. 1123—1129.

⁶⁶ C. Cihodaru, *Precizări necesare* ..., p. 1130. Cf. P. Diaconu, *Din nou despre valul...*, partea a II-a, p. 391—392.

⁶⁷ C. Cihodaru, *Alte precizări* ..., p. 275.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 276.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 278.

⁷¹ *Ibidem*, p. 279.

dacă toparhul s-a dus la Kiev, de ce a fost obligat să traverseze Niprul? Se știe doar că marele oraș se afla pe malul drept al fluviului.

Toate aceste nedumeriri nu și-ar fi găsit locul aici dacă C. Cihodaru admitea dintru început că prezența „toparhului” la Nipru, consemnată în primul fragment al notelor, nu are nici o legătură cu călătoria acestuia la „stăpînitorul de la nord de Dunăre” relatată în acel de al treilea fragment al notelor; cu alte cuvinte, dacă „stăpînitorul de la nord de Dunăre” nu era identificat cu vreun cneaz al Kievului, fie el și Iaroslav.

Pornind de la o astfel de identificare, firește, că istoricul ieșean a fost obligat să admită că rușii kievieni stăpîneau pe vremea lui Iaroslav „regiunile dunărene”⁹². Altfel d-sa n-ar fi avut cum explica gestul „stăpînitorului de la nord de Dunăre” de a dărui toparhului o satrapie *situată* dacă nu în Muntenia, cel puțin în Moldova.

Din însemnări, însă, aflăm că toparhul în călătoria de la Nipru la reședința sa este obligat să străbată ținuturi dușmănoase. Dacă drumul dintre Nipru și Dunăre trecea, în mod obligatoriu, prin regiuni controlate de inamici ai „toparhului” și, deci ai lui Iaroslav, cine — în afară de C. Cihodaru — mai poate admite o stăpînire a ținuturilor dunărene de către kievieni, la mijlocul secolului al XI-lea? Acest inconvenient pare-se că l-a sesizat și istoricul ieșean, de vreme ce se grăbește să adauge că „dominația cnejilor chievieni în regiunile dunărene” avea un caracter „superficial, șubred și de scurtă durată”⁹³. Dacă am interpreta — în lumina demonstrațiilor lui C. Cihodaru — știrea potrivit căreia „stăpînitorul de la nord de Dunăre” i-a dat toparhului nu numai o satrapie ci și „autoritatea” asupra reședinței sale — ajungem la paradoxala concluzie că Iaroslav, în virtutea „caracterului superficial, șubred și de scurtă durată” al dominației sale asupra Munteniei și Moldovei — controla, în forma cea mai eficace, situația politică din Dobrogea bizantină.

Încercîndu-se în propria-i argumentare, la capătul articolului său C. Cihodaru propune spre uimirea cititorului, mutarea capitalei toparhului la Cetatea Albă; și cu aceasta d-sa și-anulat singura parte pozitivă a contribuțiilor adică: localizarea în Dobrogea a evenimentelor povestite de toparh.

Ajungînd aici trebuie să recunoaștem că n-am epuizat seria gravelor erori care fac inutilizabilă contribuția lui C. Cihodaru.

Nereușita lui C. Cihodaru se datorează, în primul rînd, necunoașterii izvoarelor literare și a celor arheologice, iar în al doilea rînd, necunoașterii lucrărilor de specialitate.

Lipsa totală a unor dovezi pentru tezele d-sale se încearcă a fi suplinită adeseori prin afirmații făcute ad-hoc și apoi puse pe seama noastră. Dacă ar fi să-l credem, noi l-am fi învinovățit pe N. Bănescu de necunoașterea realităților sud-dunărene din a doua jumătate a secolului al X-lea⁹⁴ și că tot noi am fi vorbit despre o *proverbială frică a lui Iaroslav al Kievului*⁹⁵. Este inutil să adăugăm că în ce ne privește noi n-am publicat niciodată și niciăieri astfel de afirmații. Ele sînt o pură invenție după cum tot invenție este seria de clișee verbale de genul „joc al datărilor”, „mă voi căzni” etc. pusă de autor pe seama noastră.

La sfîrșitul intervenției noastre putem constata că C. Cihodaru „a intervenit în această discuție... fără să fi avut grija cuvenită de a se informa precis asupra datelor pe care-și întemeiază informațiile. Și-a închipuit că-și poate impune tezele, adoptînd un limbaj neobișnuit în discuțiile științifice sau pe calea denaturării faptelor. Încheiem aici dezbaterea cu concluzia că nici unul din argumentele... [d-sale] nu are valoare și nu poate să convingă pe cei care, în adevăr, cunosc realitățile dobrogene din secolele X—XI”⁹⁶.

Petre Diaconu

⁹² *Ibidem*, p. 275.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 268.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 280.

⁹⁶ *Ibidem*.